

Lietuvos jėzuitų provincijos mūrininkai: Stanisława Bohdziewicziaus karta

Neringa Markauskaitė

*Lietuvos nacionalinis muziejus,
Arsenalo g. 1, LT-01100 Vilnius,
Lietuva*

Straipsnio objektas: Lietuvos jėzuitų provincijos mūrininkai. Tikslas: atskleisti Lietuvos jėzuitų provincijos pirmosios mūrininkų kartos ir jėzuito mūrininko Stanisława Bohdziewicziaus veiklą (1608–1678 m.). Pasirėmus jėzuitų archyviniais šaltiniais, naudojant chronologinį lyginamąjį metodą aiškinamasi, kokius statybos darbus galėjo ir gebėjo atlikti aukštojo mokslo neišėjęs jėzuitas brolis mūrininkas. Publikuojamas jėzuito S. Bohdziewicziaus nekrologo tekstas, kuris kaip amatininko dvasinio gyvenimo šaltinis, gali būti įdomus menotyrimams, istorikams ir kultūrologams, tyrinėjantiems Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolynų kultūrą, architektų bei amatininkų gyvenimą ir veiklą.

Raktažodžiai: XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektūra; Lietuvos jėzuitų provincija, statybos; jėzuitai mūrininkai; Stanisława Bohdziewicziaus

Jėzaus Draugijoje nuo pat pirmųjų jos veiklos dešimtmečių, steigiant naujas provincijas ir intensyviai statant įvairiose pasaulio vietose, buvo ugdomi savi jėzuitai architektai, tapytojai, skulptoriai, įvairių sričių amatininkai¹. Pirmosios Romos jėzuitų provincijos statybose dirbė architektai ir dailininkai bei amatininkai jėzuitų vyresnybės siuntimu vykdavo į kitas provincijas². Ilgainiui jų buvo jau per mažai, ir jie nebeįstengdavo nuvykti į atokesnes vietas, o ir atkeliavę ne visada galėjo jose ilgiau padirbėti, nes Jėzaus Draugijos provincijų topografinis žemėlapis plėtėsi ir sparčiai gausėjo naujų statybos aikštelių. Tad kiekvienos provincijos vyresnybei rūpėjo išugdyti savus jėzuitų namų ir bažnyčių statytojus, dailininkus, įvairių sričių amatininkus.

Lietuvos jėzuitų viceprovincijoje Nesvyžiaus jėzuitų kolegiją (1588–1599) bei Dievo Kūno bažnyčią (pabaigta 1599 m., konsekruota 1601 m.) statė iš Romos atvykęs jėzuitas architektas Giovanni Maria Bernardoni, išugdęs vietinį jėzuitą architektą Janą Frankiewiczį³. Pastarasis baigė statyti Vilniaus jėzuitų profesų namų ir Šv. Kazimiero bažnyčios pastatų ansamblį ir galbūt dirbo Vilniaus jėzuitų akademijos statybose. Svarbu paminėti, kad Vilniaus profesų namų statybose, vadovaujant J. Frankiewicziiui, dirbo pirmieji Lietuvos jėzuitų provincijos mūrininkai⁴.

Šis straipsnis galėtų būti tolimesnių ir platesnių Lietuvos jėzuitų provincijos statybose dirbusių jėzuitų ir vieno iš šios kartos mūrininkų S. Bohdziewicziaus⁵ veiklos tyrinėjimų įvadu. Jėzuitų mūrininkų, kitaip negu dailininkų arba architektų, gyvenimas ir profesinė veikla lig šiol beveik netyrinėta⁶. Kai kurie mokslininkai rašy-

dami apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės architektūrą ir jėzuitų provincijos namus bei bažnyčias kartu su jėzuitais architektais yra paminėję ir jėzuitų mūrininkų pavardes, bet jų gyvenimo ir veiklos plačiau neaptarė⁷. Pagrindiniai veikalai, kurie lig šiol yra svarbūs jėzuitų mūrininkų veiklos tyrinėtojams, yra lenkų jėzuitų istorikų parengtas „Jėzuitų dailininkų žodynas“ ir vėliau išleista visuotinė „Jėzuitų enciklopedija“⁸. Juose yra pateiktos Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų provincijose dirbusių amatininkų bei mūrininkų trumpos biografijos, be to, nurodytos kolegijos ir bažnyčios, kuriose jie dirbo arba galėjo dirbti.

„Jėzuitų dailininkų žodyno“ autoriai įvade aptardami architektų bei mūrininkų profesijas pastebėjo, kad Jėzaus Draugijoje nebuvo griežtai apibrėžiamos architektų, architektūros projektų rengėjų, statybų vadovo bei mūrininko funkcijos. Tad kyla klausimas, kokias funkcijas galėjo atlikti S. Bohdziewiczius, brolis koadjutorius, dar kitaip brolis pasaulietiškiems reikalams (pagal formacijos laipsnį)? Daugelyje vienuolijos namų bei kolegijų kataloguose nuo 1608 m. iki 1678 m. jis minimas kaip mūrininkas ir nė karto kaip architektas arba kaip statybų vadovas.

Paminėtina, kad „Jėzuitų dailininkų žodyne“ plačiau nekomentuojamas bibliografinėse nuorodose pateiktų istorinių šaltinių – katalogų bei nekrologų – turinys, jame pateikiami apibendrinantys duomenys. Tyrinėjant jėzuitų katalogus bei S. Bohdziewicziaus nekrologą⁹ galima atsekti šio jėzuito ir kitų su juo dirbusių mūrininkų „maršrutus“ po jėzuitų namus bei kolegijas ankstyvoju ir brandžioju statybinės veiklos laikotarpiu.

Pav. Išlikęs bei restauruotas Kražių kolegijos pastatas ir buvusios jėzuitų bažnyčios pamatų pėdsakai naujame aikštės grindinyje, 2005. (Kęstučio Stoškaus nuotrauka)

Iš Jėzuitų katalogų matyti, kurioje vietoje mūrینinkas dirbo vienais arba kitais metais, juose galima surasti įrašų apie jėzuitų pareigas¹⁰. Nekrologai, kaip oficialūs Jėzaus Draugijos dokumentai, rodo, kad jėzuito mūrینinko pavardė nepaliekama užmarštyje, o amatininko darbai buvo žinomi kitiems vienuolijai nariams, jų niekas nelaikė anoniminiais. Romos centriniam jėzuitų archyve (*Archivum Romanum Societatis Iesu*) saugomas nemažos apimties mūrینinko S. Bohdziewicziaus nekrologas, parašytas 1678 metais. Palyginus su kitais XVII a. jėzuitų amatininkų, ypač mūrینinkų, pomirtiniais gyvenimo aprašymais, kurių didžioji dalis buvo itin trumpi ir neišsamūs turinio atžvilgiu, šis dokumentas yra vertingas¹¹. Toks nuoširdus gyvenimo aprašymas papildė jėzuitų kataloguose aptinkamus duomenis, padeda geriau pažinti žemesniojo formacijos rango jėzuito, Lietuvos jėzuitų bažnyčių statytojo, darbinę bei kasdieninę Kražių kolegijos namų aplinką; šiuose namuose senolis S. Bohdziewiczius gyveno iki pat mirties (pav.). Be to, šis aprašymas atskleidžia vienuolio amatininko charakterio bruožus, gilų pamaldumą, išugdytą asketišką kuklumą ir neturtą.

Jėzuitų kataloguose ir minėtame nekrologe teigiama, kad S. Bohdziewiczius į Jėzaus Draugiją įstojo 1606/1609 m.¹² Konkreti gimimo vieta nėra nurodyta, išskyrus įrašą: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

Mažai tikėtina, kad jaunystės metais prieš įstudamas į Draugiją S. Bohdziewiczius dirbo mūrینinku¹³. Šio amato jėzuitas galėjo pramokti Vilniaus naujokyno namuose, o galbūt Vilniaus profesų namų statybose, nes

1611 m. šių namų kataloge prie jo pavardės yra parašyta: mūrینinkas¹⁴. Žinoma, kad Vilniaus jėzuitų profesų namų statybose su juo dirbo Rygos jėzuitų naujokyną baigę ir lig tol šio amato išmokę jėzuitai Janas Szymkowiczius ir Marcinas Wyborskis, be to, kitą jėzuitų noviciatą baigęs Sebastianas Mikołajewiczius¹⁵. Vilniaus profesų namuose S. Bohdziewiczius ir tais pačiais metais kartu dirbęs brolis Maciejus Podelskiewiczius mokėsi amato stebėdami vyresnės kartos mūrینinkų darbą ir padėdami jiems. Nekrologe rašoma, kad S. Bohdziewiczius buvo darbštus, tad jau pirmosiose statybose galėjo labai greitai išmokti pagrindinių mūrینinko darbų¹⁶.

Su jėzuitais broliais J. Szymkowicziumi ir S. Mikołajewicziumi 1614–1617 m. ir 1619–1622 m. S. Bohdziewiczius statė Vilniaus jėzuitų akademijos namus, nukentėjusius po 1610 m. gaisro, o 1617–1619 m. kartu su M. Wyborskiu – Varšuvos jėzuitų profesų namų Švč. Mergelės Marijos ir šv. Ignaco bažnyčią¹⁷. Be to, gyvendamas aštuonerius metus Vilniaus jėzuitų naujokyne (1625–1633), S. Bohdziewiczius jau galėjo mokyti mūrینinko amato jaunesnės kartos jėzuitus: Krzysztofą Stefanowicziumi, Maciejų Bitanowicziumi, Maciejų Piotrowicziumi¹⁸.

Jėzuitų dokumentuose nepaminėta, kokie statybos darbai būdavo skiriami S. Bohdziewicziumi. Kataloguose, be kitų brolio Stanisława pareigų, pvz., durininko, daržininko arba misijų socijaus, būdavo rašoma: „mūrینinkas“ (*murarius*). Į penktą dešimtmetį įkopus vyras 1633 m. Vilniaus naujokyno kataloge buvo įvardytas kaip *murarius ex arte in qua omnibus*, o po šešerių metų

Smolensko jėzuitų kolegijos kataloguose minimas kaip *arte murarius*¹⁹. Galima manyti, kad įvairiose statybose S. Bohdziewiczziui buvo pavesti ne vien mūrinių, bet ir kiti statybos darbai; iki 1633 m. jau buvo sumūryti Vilniaus jėzuitų naujokyno ir bažnyčios, o apie 1638 m. – Smolensko kolegijos ir bažnyčios pastatai.²⁰

Galima spėti, kad vyresnio amžiaus S. Bohdziewiczzius į Pisko kolegiją (1638–1639) ir 1641 m. į Kražių kolegiją, kurioje gyveno iki pat mirties, buvo siunčiamas ne vien dėl mūrijimo darbų. Pisko kolegijos ir bažnyčios ansamblio statybos pradžioje (1638) vietos jėzuitams statytojams reikėjo įgudusio mūrinių praktiko. Kražių kolegijos kataloguose brolis Stanisławas taip pat buvo vadinamas mūriniu, nors dėl ligų ir senatvės kažin ar pajėgė dirbti fizinius darbus²¹. Ar Kražiuose brolis Stanisławas galėjo eiti statybų vadovo pareigas, kaip kadaise jo bendraamžis mūrininkas M. Wyborskis, vadovavęs Lomžos jėzuitų bažnyčios statybai?²² S. Bohdziewiczzius nekrologe rašoma: „Trijų bažnyčių statyboje, kurių dvi – Šventojo Ignaco ir Kazimiero šventovės – pastatė iki pat viršaus, trečią gi čionai – iki tinkamo dydžio, taip pat kitose statybose per 38 metus taip nenuilstamai darbuos, kad jam neprireikė vienuolio apdaro, kuriuo skirtusi nuo pasauliečių veiklos“²³. Vargu ar nekrologo autorius šitaip būtų apibūdinęs ir įvertinęs menką patirtį turintį ir priešokiais prieš mūrijimo darbų dirbusį brolių.

Galima prielaida, kad pirmosiose jėzuitų provincijos statybose išugdys toks amatininkas, kaip Stanisławas Bohdziewiczzius, savo veiklos brandoje galėjo būti mūrinių grupės meistras ir netgi statybų vadovu. XVII a. padaugėjęs Lietuvos jėzuitų provincijos statybų, reikalinga mūrinių profesija buvo suprantama plačiau negu įprasti mūrijimo darbai.

PRIEDAI

Elogium seu compendium vitae Stanislai Bohdziewiczz coadjutoris temporalis Societatis IESU anno 1678 26 Januarii in Collegio Crozensi vita defuncti²⁴.

Ipsum anni supra millesimum sexcentisimum ac septuagesimum octavi exordium, epilogus fuit annorum nonaginta duorum, quos vivendo transegerat Stanislaus Bohdziewiczz, die 26 Januarii magnum felicitis aeternitatis, ut credere fas est, annum auspiciatus. Erat is natione Lituanus, arte caementarius, professione religiosa temporalis adjutor, ita temporalibus deditus laboribus, ut facile appareret eum aeternitati laborare. Cum adhuc sui juris esset, non consilio solum, sed vi adhibita nitebantur eum parentes ad connubialia faedera applicare: sed ille diviniore tractandis hymenaeis assuetus, dedignatus est circa faenum, et paleas Aegypti occupari. Spretis igitur, ad quas adigebatur, nuptiis, religiosam petiit solitudinem Anno 1606. Advertens autem non esse bonum homini esse solum, geminas illas, germanasque sorores, quarum laus est in Evangelio, Martham et Mariam, Actionem scilicet et Orationem sibi legit in sponsas, et unice castissimeque colebat, neutri unquam, vel ad diem, dato repudii libello. Hinc nunquam visus otari, nunquam non orare. Circa structuram trium tem-

plorum, quorum duo Divis Ignatio et Casimiro sacra Vilnae ad verticem evexit, tertio hic ad justam magnitudinem perducto, tum etiam circa alias fabricas 38 annorum spatio tam impiger desudavit, ut opus non haberet religiosa veste, qua a saecularibus operis distingueretur. Cum attritae vires, et gravior aetas ferias illi ab opere caementario non tam indulgissent, quam impetrasset; ipse sibi nihil indulgebat, ne sub honesto quietis pallio otium foveret. Ad culturam igitur horti domestici conversus proprio illum sudore pluribus annis rigabat, DEO tam luculentum dante incrementum, ut et necessitati domesticae probe consuleretur, et rei pecuniariae notabilis fieret accessio. Si quid ab hortensi labore, et solitis pietatis exercitiis temporis superesset, non sinebat imprudenti sibi elabi sterile, verum in decrepita etiam aetate vel cubiculum, domumque verberat, quamvis jam pronum in terram tumulumque corpusculum aegre gemino fulcro sustentaret; vel callosas manus acui applicabat, et cum per aetatem non posset sarta conservare tecta, annosos pannos, pellesque laceras sarciebat pie magis, quam apte. Delectabatur vero eo iam enervium virium suarum opere magis quam templis excitatis; nec facile sibi persuaderi patiebat ut aliquid commodioris vestimenti obrusimitteret. Illud inprimis jucundum erat, quod festis potissimum diebus exhibebat bonus senex spectaculum. Vestem habebat pelliceam nullo tectam panno, ac sibi paene coaetaneam; quam in frustra male diffluentem peius ipse acu collegerat et rarissimo ductu immissis filis grossioribus, centonem sibi sane speciosum confecerat. Cum itaque Eucharisticis speciebus velut nivea lacernula tectus DEUS dominicis, festisque diebus aliis, ad Stanislaum supremis vitae annis lectulo affixum, deferretur; sive ut exinanitae amore sui Majestati, simili aliquatenus habitu blandiretur, sive ut solemniori corporis etiam cultu, hospitem tantum exciperet, centonem illum sibi charissimum humeris instar paludamenti injiciebat, quamvis commodior alius adesset vestinus; nec aliter quam Antonius in Pauli palliastro raram quandam paupertatis evangelicae pensam ostentabat: tantus vero etiam in toto eius cubiculo et supellectile enitebat religiosae paupertatis splendor, ut nihil post eius obitum reperiri potuerit, quod alteri cuiquam usui esse posset. Ipsi, quibus Caeli Reginae Salutationes Angelicas adnumerabat, precatorii globuli, ex obvis piscium ossibus erant ingenio et industria Paupertatis adaptati. Nihil specialis edulii aut potus etiam in fracta valetudine petebat, indignum se dictitans cui etiam communibus ut liceret. Laboranti stomacho non aliud quam siserem assasque betae radices objici volebat, ratus eum quacunque offa coercendum potius esse quam demulcendum.

In corpus non asper tantum, verum et admodum cautus, circumspectusque fuit, ne aliqua sui contagione nitorem puritatis angelicae afflaret et obscuraret caro. Proinde in virente adhuc aetate, cum, ut necessariae quieti aliquantum indulgeret, cubitum concederet, manus sibi vinculis adstringebat, ne forte sopita ratione extra fines praescriptos per inconsiderantiam exerrarent.

Tam laboriosus purusque manibus, et pauper spiritu cum esset Stanislaus, non mirum illum jucundissima orationis familiaritate usum esse, pronissimumque fuisse ad orandum Patrem, et Virginem Matrem in spiritu et veritate. Cum non tantum, quantum vellet temporis, pro eo negotio ab horis diurnis impetraret, in noctibus etiam extollebat manus in Sancta,

et benedicebat Dominum. Ne vero somnus importunior filum sibi praecideret orationis, aut psalterij chordas remitteret, mensam vel aliam tabulam ita sibi adaptabat, ut quoties gravatum caput somnus inclinaret, mensae aut tabulae oppositae allideret; aut si infestior premeret orantem, prolixas inter querelas, quas vicini identidem excipiebant, flagris acriter sibi incussis infestum abigebat. Non raro denas per diem noctemve coronas Deiparae Virginis honori pertexebat, plerasque in eum finem: ut ipsa animabus in piaculari ergastulo detentis propitiam exhiberet se Reginam et Patronam. Caeteras inter precandi formulas familiarior illi Psalmus fuit 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi* etc. quem in supremo morbo singulari cum gustu e memoria crebrius repetebat, et quasi per rimulam aliquam jam jam dissipandi lutei parietis, in aeternae beatitatis adyta acutius prospiceret, diutius immorabatur versiculo illi: *Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutarem meum*. Sic plenus dierum brevium senex, ad longitudinem dierum anhelabat, nec vitam amittere, sed commutare volebat.

Orationis flammae alendae oleum lectionis spiritualis crebrius, liberaliusque affundebat; et ne devotionis ardor intepesceret, colloquiorum spiritualium flabello identidem illum animabat. Nihil illi dulcius, quam de divinis loqui, aut loquentes audire: eoque solo nomine gravem sibi sentiebat et testabatur imbellem senectutem, quod spirituali pabulo, quo in triclinio communi prandentes, caenantesque socii reficiuntur, ipse fraudaretur. Proinde ut damnum id compensaret, invisentes se orabat, ut e libro spirituali aliquid sapidioris optonii sibi depromerent: ipse quoque sibi non parvus manibus oculisque pium librum passim versabat, eum maxime, cuius argumentum erat amor DEI et proximi. Vnde eos capiebat sensus, et aestus, quibus circumstantes facile illuminaret et inflammaret ad fraternam potissimum fovendam augendamque charitatem. Nescio quid spiritualis gustus ex illis specialiter Christi Domini verbis: *Petite et accipietis* etc. et *Hucusque non petistis quidquam* etc. in eum redundarit. Suavissime illa ingeminabat, et veluti masticabat: peculiariter autem pridie mortis sub noctem, ea sibi ex sacro codice recitari petiit. An quia promptum alias in subsidium suum expertus erat etiam non multa prece sollicitatum Numen, didicit de illo sentire in bonitate, adeoque nostram in petendo incusare tarditatem aut parvitatem? Iter namque agentis jumentum, cum nescio, quo pedum defectu tam graviter correptum fuisset, ut non parum curae itineranti iniecerit; adfuit ignota quaequam persona, quae mox restituta equo sanitate, videri desiit. Cuiuscunque demum ea fuerit auxiliarius manus, Stanisłao certe ignota nec invitata fuit. Nihil tamen ille praesumere de se, quin potius omnem suam prosperitatem tum fratrum adscribere precibus et meritis, tum vocationis dono, quod et suspiciebat maxime et amabat tenerrime, eo laetissimus quod in IESU Societate vivere et mori sibi datum esset.

Rankraščio vertimas (vertė dr. Mintautas Čiurinskas)

Jėzaus Draugijos pasaulietišku reikalų koadjutoriaus Stanisłowo Bohdziewicziaus, mirusio 1678 metų sausio 26 d. Kražių kolegijoje, Elogijas, arba trumpas gyvenimo aprašymas

Pati tūkstantis šeši šimtai septyniasdešimt aštuntųjų metų pradžia tapo gyvenimo pabaiga devyniasdešimt dvejus metus nu-

gyvenusiam Stanisławui Bohdziewiczui, sausio 26 dieną, kaip galima tikėtis, pradėjusiam didžiuosius laimingos amžinybės metus. Pagal tautybę jis buvo lietuvis, pagal amatą – mūrininkas, pagal vienuolinius įžadus – pasaulietišku reikalų pagalbininkas, taip atsidavęs pasaulietiškiems darbams, kad aiškiai buvo matyti, jog jis dirba amžinybei.

Kai dar sau priklausė, ne tik patarimu bet pasitelkę jėgą tėvai jį stengėsi susaistyti santuokos ryšiais, bet anas, įpratęs mąstyti apie dieviškesnę santuoką, laikė nevertu dalyku užsiminti Egipto šieniu ir šiaudais²⁵. Taigi paniekinęs vedybas, į kurias buvo stumiamas, 1606 metais pasirinko vienuolišką vienvietę. O suprasdamas, kad nėra gera žmogui būti vienam, sau į nuotakas išsirinko tas tikras seseris dvynes, pašlovintas Evangelijoje, – Mortą ir Mariją, tai yra Veiklumą ir Maldą, ir ypatingai bei doriausiai gerbė, niekada nė vienai [iš jų] net vienai dienai nedavęs skyrybų rašto. Nuo to laiko niekada jo nematė dykinėjant, niekada – nesimeldžiant. Trijų bažnyčių statyboje, kurių dvi – Šventojo Ignaco ir Kazimiero šventovės – pastatė iki pat viršaus, trečią gi čionai – iki tinkamo dydžio, taip pat kitose statybose per 38 metus taip nenuilstamai darbavosi, kad jam neprireikė vienuolio apdaro, kuriuo skirtusi nuo pasauliečių veiklos. Kai išsekusios jėgos ir sleigiantis amžius jam atostogas nuo mūrininko darbo ne tiek suteikė, kiek privertė į jas išeiti, pats sau neleido nieko tokio, dėl ko po garbinga poilsio priedanga galėtų įsisukti dykinėjimas. Taigi ėmęs rūpintis namų daržo priežiūra daugelį metų jį savo prakaitu laistė, Dievui leidžiant taip gražiai derėti, kad buvo kaip reikiant tenkinami ir namų poreikiai, ir gaunama nemaža piniginė nauda. Jei likdavo kiek laisvo laiko nuo daržo darbų ir įprastų maldingumo pratybų, neleido sau, kad jis neprotingai ir tuščiai prapultų, tačiau jau ir karštinčiaus amžiaus būdamas ar kambarį, ar namus šluodavo, nors jau linkstantį prie žemės ir kapo kūnelį vargiai dviem lazdomis beišlaikydavo; arba sudiržusiomis rankomis imdavosi adatos ir, kadangi per amžių negalėjo išlaikyti nesutaisytų, lopė senus apdarus ir suplyšusius kailinius – daugiau darbščiai nei tinkamai. O džiaugėsi šiuo jau išsekusių savo jėgų darbu labiau nei pastatytomis šventovėmis. Ir nelengvai leisdavosi įkalbamas, kad priimtų kokį nors padoresnį pasiūtą drabužį. Ypač linksmas būdavo tas reginys, kurį gerasis senis parodydavo daugiausia švenčių dienomis: turėjo kailinį apsiaustą, neapsiūtą jokia medžiaga ir beveik vienmetį su juo, kurį varganai į skutus beyrantį dar blogiau pats adata buvo susisuvęs labai retais dygsniais, įsivėręs storesnius siūlus, ir pasidirbinęs išties išpūdingą dangalą.

Taigi kai Eucharistijos pavidalu tarsi baltu apsiaustu apsiaubęs Dievas sekmdieniais bei kitomis švenčių dienomis buvo atnešamas Stanisławui, paskutiniaus gyvenimo metais prikaustytam prie lovos, – ar kad kažkiek panašiu apsiaustu būtų malonesnis iš meilės jam save apiplėšusiai Didybei, arba kad tokį didį svečią priimtų pasipuošęs kūną kiek iškilmingesniu apsirengimu – tuomet tą sau brangiausią dangalą užsimesdavo ant pečių tarsi apsiaustą, nors po ranka būdavo kitas, tinkamesnis, drabužis. Ne kitaip negu Antanas palaikiame Pauliaus apsiauste rodė kažkokią retą evangelinio neturto svarbą.

Ir net visame jo kambaryje ir rakanduose švietė toks vienuolinio neturto spindesys, kad po jo mirties nerasta nieko, ką būtų buvę galima kaip nors panaudoti. Net patys rožinio

rutuliukai, kuriais skaičiuodavo angelo pasveikinimus Dangaus Karalienei, buvo su Neturto sumanumu ir kruopštumu padaryti iš pasitaikiusių žuvų kauliukų.

Jokio ypatingo valgio ar gėrimo neprašydavo net palūžus sveikatai, dažnai sakydamas, kad nėra vertas, jog jam būtų leista net ir įprastus [valgyti]. Skaudančiam skrandžiui nenorėdavo pasiūlyti nieko kito, tik morką ar troškintą buroką, manydamas, kad jį reikia veikiau koku kšniu nubausti negu palepinti.

Kūno atžvilgiu buvo ne tik griežtas, bet net ir itin atsargus bei apdairus, kad koku nors savuoju užkratu kūnas nepaveiktų ir neužtemdytų angeliško skaistumo spindesio. Todėl būdamas dar pajėgus amžiaus, kai guldavosi lovon leisdamas sau kažkiek būtina, pailsėti, suverždavo pančiais savo rankas, kad kartais protui užsnūdus neapdairiai neperžengtų nustatytų ribų.

Kadangi Stanisławas turėjo tokias darbščias bei švarias rankas ir tokią vargdienio dvasią, nenuostabu, kad ir maldą labai mėgo, ir buvo didelis jos bičiulis, ir ypač buvo linkęs dvasioje ir teisingume melstis į Dievą Tėvą ir Motiną Mariją.

Kadangi tam užsiėmimui negalėdavo skirti tiek dienos valandų, kiek norėdavo, net ir naktimis keldavo rankas į šventovę ir šlovindavo Viešpatį. O kad netikęs miegas jam nenutrauktų maldos gijos arba kad iš rankų nepaleistų psalterijaus stygų, taip prie savęs pasidėdavo stalą ar kitą lentą, kad kiek kartų apsunkusią galvą miegas lenktų, į priešais padėtą stalą ar lentą atsitrenktų; arba jei atkliausiai besimeldžiantį [miegas] puldavo, daug aimanuodamas (tai kartas nuo karto girdėdavo kaimynai) nelemtąjį nugindavo skaudžiai save plakdamas. Neretai per dieną ar naktį sukalbėdavo dešimt rožinių Dievo Gimdytojos Mergelės garbei, daugiausia jų – ta intencija, kad skaistyklon patekusioms atgailaujančioms sieloms būtų gailėstinga Karalienė ir Globėja. Tarp kitų maldų artimesnė jam buvo 90-oji psalmė *Kurs stovi Aukščiausiojo globoje* ir t. t., kurią ypatingai pasimėgdamas iš atminties dažnai kartodavo paskutinės ligos metu ir tarsi per kažkokį beprasiskirsiančių molinių sienų plyšėlį jau išvelgdamas amžinosios palaimos šventovę ilgiau užtrukdavo ties ta eilute: *Aš pasotinsiu jį ilgu amžiumi, ir duosiu jam matyti mano išgelbėjimą*²⁶. Taip baigdamas trumpąsias dienas senelis troško „ilgojo amžiaus“, [ir] gyvenimą ne prarasti, bet pakeisti norėjo.

Kad pamaitintų maldos liepsną, dažnai ir dosniai į ją įpildavo dvasinio skaitymo aliejaus, o kad neatvėstų pamaldumo karštis, neretai jį atgaivindavo dvasinių pokalbių vėduokle. Nieko jam nebuvo maloniau, negu kalbėti apie dieviškuosius dalykus ar kalbančiųjų klausytis, o sunkią jam esant bejėgę senatvę jautė ir liudijo tik dėl to, kad pats negalėjo pasistiprinti dvasiniu maistu, kuriuo bendrame valgomajame atsigauja pietaujantys ir vakarienaujantys broliai. Todėl, kad atsvertų tą nuostolį, prašydavo jį lankančiųjų, kad jam patiektų kokį nors skanesnį „kepsnį“ iš dvasinės knygos. Pats taip pat savęs neatausodamas pamaldžią knygą šen ir ten vartydavo akimis ir rankomis, ypač tą, kurios tema buvo Dievo ir artimo meilė. Iš ten suvokdavo tokią prasmę ir taip užsidegdavo, kad lengvai nušviesdavo ir uždegdavo aplink stovinčius, ypač – kad puoselėtų ir stiprintų brolišką meilę. Ypač jį užplūsdavo kažkoks dvasinis pasigėrėjimas šiais Kristaus žodžiais: „Prašykite ir gausite“²⁷ ir t. t. ir „Iki šiolei jūs nieko neprašėte mano vardu“²⁸

ir t. t. Didžiausiai mėgdamasis juos kartodavo ir tarsi gromuliuodavo, o ypač mirties išvakarėse, artėjant nakčiai, juos jam iš Šventojo Rašto prašė skaityti.

Argi, kadangi buvo patyręs, jog Aukščiausiasis kitais atvejais, net ir nedaug trukdomas maldomis, yra pasiruošęs jam ateiti į pagalbą, neišmoko apie tai galvoti iš gerosios pusės ir prikaišioti mums už vangumą ir vengimą prašant [Dievo pagalbos]?! Nes kai jam keliaujant pakinkytas [arklys] nežinia dėl ko ėmė vos besilaikyti ant kojų ir tuo keliauninkui suteikė daug rūpesčio, pasirodė kažkoks nežinomas asmuo, kuris, greit sugražinęs arkliai sveikatą, pranyko iš akių. Pagaliau, kad ir kieno buvo ta pagelbėjusi ranka, aišku, kad išties buvo Stanisławui nepažįstama ir nekviesta. Tačiau nieko sau neprisiskyrė, juk veikiau visą savo sėkmę priskirdavo tiek broliui maldoms ir nuopelnams, tiek pašaukimo dovanai, kurią ir manė turint didžiausią reikšmę, ir švelniausiai mylėjo, labiausiai džiaugdamasis tuo, kad jam buvo duota gyventi ir mirti Jėzaus Draugijoje.

Nuorodos

- ¹ Pagal Jėzaus Draugijos nuostatus, jėzuitų pastatų projektai buvo tvirtinami Romos generalinio architekto. Apie statybų darbus, interjerų įrangą bei puošybą kiekvienos provincijos vyresnieji siūsdavo kasmetines ataskaitas į Romą („Litterae annuae“ arba „Historia“). Draugijos vyresnybė nedraudė kvieisti pasauliečių projektuotojų, menininkų bei amatininkų, bet pirmenybę skirdavo saviems nariams. Iki šiol nėra tikslių duomenų apie visas Draugijos aplinkoje funkcionavusias jėzuitų dailininkų bei amatininkų profesijas. Lenkų istorikai, rengdami Lenkijoje ir Lietuvoje dirbusių jėzuitų dailininkų žodyną, išskyrė jėzuitus auksakalius, laikrodininkus, stalius, medžio drožėjus, kalvius, tekintojus, skardininkus, šulinių meistrus, mūrininkus (juos lygino su architektais, architektūros projekto autoriais, statybų vadovais); žr.: J. Poplatek ir J. Paszenda, *Słownik jezuitów artystów*, Kraków, 1972.
- ² Plačiau žr.: P. Pirri SJ, *Giovanni Tristano e i primordi della Architettura Gesuitica*, Roma, 1955.
- ³ Dar kitaip: Frankowicz, Frąckiewicz, etc. (J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, s. 111); lietuvių istoriografijoje: Prankonis, Pranckevičius.
- ⁴ Lietuvos jėzuitų provincijos ribos (iki 1758 m.) iš dalies atitiko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos ribas. Nuo 1608 m., kai buvo įsteigta savarakiška Lietuvos provincija, jėzuitams priklausė dalis ankstesnės Lenkijos jėzuitų provincijos namų, pvz., Varšuvos jėzuitų profesų namai. Apie Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos statybas žr.: J. Paszenda SJ, *Budowle Jezuitkie w Polsce XVI–XVIII w.*, Kraków, 1999, t. 1, s. 279–300; apie J. Frankiewiczų žr.: ten pat, s. 410; taip pat: J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, s. 111.
- ⁵ Dar kitaip: Bochdziewicz, Bodziewicz, etc. (J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, s. 87).
- ⁶ Lietuvoje XVII–XVIII a. dirbusių jėzuitų dailininkų biografijos pateiktos lietuvių mokslininkų parengtame žodyne: *Lietuvos dailininkų žodynas. T. I: XVI–XVIII a.*, su-

- darytoja ir atsakomoji redaktorė Aistė Paluišytė, Vilnius, 2005. Paminėti ir naujausi straipsniai, skirti XVII–XVIII a. Lietuvos dailininkų bei amatininkų tyrinėjimams: L. Balaišytė, Dailininko statuso problema LDK, *Menotyra*, 2004, Nr. 2(35), p. 1–6; A. Kaladžinskaitė, Svetimšaliai dailininkai XVIII a. Vilniuje, *Menotyra*, 2004, Nr. 2(35), p. 7–13.
- ⁷ Lietuvos jėzuitai mūrینinkai, taip pat ir S. Bohdziewiczus, paminėti: V. Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, [Vilnius], 1997; J. Paszenda SJ, *Budowle Jezuickie...*, 1999, t. 1; 2000, t. 2, J. Paszenda, Kościół P. W. Św. Kazimierza w Wilnie, *Sztuka kresów wschodnich*, Kraków, 2003, t. 5, s. 11; R. Butvilaitė, Architektūros mokymas senuosiuose Kražiuose XVII a. – XIX a. I pusėje, *Kražiai amžių sandūroje*, Vilnius, 2005, p. 29 (nuorodos).
- ⁸ J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował L. Grzebień SJ, Kraków, 1996.
- ⁹ Gyvenimo aprašymai (nekrologai), dar kitaip *Summariola vitae defunctorum, Vitae mortuorum, Summarium vitae, Elogium vitae defuncti ir etc. (Archivum Romanum Societatis Jesu (toliau ARSI), Lith. 61–62).*
- ¹⁰ *Architectus, paefectus fabricae, murarius* ir kt. apibūdinimus, taip pat apie įvairių profesijų funkcijas žr.: J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, s. 43–48, 70–71.
- ¹¹ Elogium seu compendium vitae Stanislai Bohdziewicz Coadjutoris Temporalis Societatis Jesu Anno 1678 26 Januarij in Collegio Crozensi vitae defuncti, *ARSI*, Lith. 61, p. 637–640 (žr. straipsnio priedą).
- ¹² S. Bohdziewicziaus įstojimo į Draugiją metai nurodyti nevienodai: pvz., nekrologe (straipsnio priedai) nurodyti 1606 m., o trimečiuose kataloguose – 1609 m. (*ARSI*, Lith. 8^l, p. 29–30, 131v; Lith. 8^{ll} p. 321, t. p. ir kt.).
- ¹³ Šiuose jėzuitų dokumentuose visai neužsimenama apie S. Bohdziewicziaus profesiją prieš jam įstojant į Jėzaus Draugiją.
- ¹⁴ Žr.: *Catalogus brevis*, 1611 m., *ARSI*, Lith. 6, p. 9.
- ¹⁵ J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, p. 161, 208, 222–223.
- ¹⁶ „Nuo to laiko niekada jo nematė dykinėjant, niekada – nesimeldžiant“ (žr. S. Bohdziewicziaus nekrologo lietuvišką vertimą straipsnio priede).
- ¹⁷ Žr.: *Catalogus brevis* 1610–1611 m., *ARSI*, Lith. 6, p. 10–14.
- ¹⁸ J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, p. 86, 174, 204, 222–223; taip pat žr.: *ARSI*, Lith. 6, p. 114.
- ¹⁹ *Catalogus triennalis*, 1621 m., *ARSI*, Lith. 7; *Catalogus triennalis*, 1633 m., *ARSI*, Lith. 8 I, p. 29–30.
- ²⁰ Paminėtina, kad Vilniaus jėzuitų naujokyno bažnyčioje pamaldos vyko jau 1624 m.; *Catalogus triennalis*, 1638 m., *ARSI*, Lith. 8^l, p. 131v.
- ²¹ Paskutinį kartą mūrینinko pareigos prie S. Bohdziewicziaus pavardės nurodytos 1649 m. Kražių jėzuitų kolegijos kataloge. Apie Pinsko jėzuitų kolegiją, įsteigtą 1938 m., žr.: *Catalogus triennalis*, 1638 m., *ARSI*, Lith. 8I, p. 234 v.
- ²² J. Poplatek, J. Paszenda, ten pat, s. 111, 222–223.
- ²³ Cit. pagal nekrologo lietuvišką vertimą straipsnio priede.
- ²⁴ Rankraštis saugomas: *ARSI*, Lith. 61, p. 637–640. Įprasti lotynų kalbos trumpinimai tekste išskleisti jų nepažymėjus; rašyba daugiausia sunorminta.
- ²⁵ *Iš* 5, 12. Šios ir kitos nuorodos bei citatos pateiktos pagal Vulgatos lietuvišką variantą: *Šventasis Raštas. Senasis Testamentas*, iš lotynų kalbos vertė arkivyskupas J. J. Skvireckas, Vilnius, 1991, t. 2–3; *Naujasis mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Testamentas*, vertė J. Skvireckas, Kauno arkivyskupas metropolitas, IV laida, Stuttgart, 1947.
- ²⁶ *Ps* 90, 16.
- ²⁷ *Jn* 16, 24.
- ²⁸ *Jn* 16, 24. Citata pateikta kaip Vulgatos teksto interpretacija.

Neringa Markauskaitė

BRICKLAYERS OF THE LITHUANIAN JESUIT PROVINCE: THE GENERATION OF STANISŁAW BOHDZIEWICZ

Summary

The aim of the study was to highlight the generation of bricklayers of the province of Lithuanian Jesuits and the Jesuit bricklayer Stanisław Bohdziewicz (1608–1678). The author analyzes Jesuit catalogues and the obituary of Bohdziewicz as well as other historical sources. The objective was to find out what construction works were carried out by brothers bricklayers-practitioners of a lower rank (according to the stages of Jesuit formation) without higher education. So far, these questions have not been raised by scientists, therefore, this work serves as a kind of introduction into the further and wider research of bricklayers who worked at construction sites of Lithuanian Jesuits. The obituary of the bricklayer Bohdziewicz kept at the Roman Jesuit Archive (*Archivum Romanum Societatis Jesu*) is published. The document shows the everyday life of a monkcraftsman, his character features and piety.

At the construction sites of the province of Lithuanian Jesuits (1608) while building Vilnius Professed House and St. Casimir Church, local Jesuit bricklayers (Stanisław Bohdziewicz among them) were also educated. In Jesuit catalogues, among other various duties, the profession of Bohdziewicz who worked at construction sites was listed as “bricklayer” (*murarius*). However, these documents do not contain descriptions of construction works, therefore it is unknown what construction works were performed by Bohdziewicz. At Vilnius Jesuit noviciate (1625–1633), he might have been a supervisor of bricklayers and taught younger Jesuits, such as Krzysztof Stefanowicz, Maciej Bitanowicz, Maciej Piotrowicz. There were also suppositions that this bricklayer participated in the construction of Kražiai Jesuit College (1641–1678). When Bohdziewicz grew older and could no longer perform any physical work, he might have taken the position of a construction manager, but we have no historical evidence to prove that. Such bricklaying practice was known in the 17th century; for instance, a contemporary of Bohdziewicz, Martynus Wyborski, supervised the construction of Lomza College.

The obituary of Bohdziewicz states: “During the construction of three churches, he built two – Saint Ignatius and Saint Casimir Churches – to the very top and the third one till it was of suitable size...” It is unlikely that the author of the

obituary would have described in such a way a brother who had poor experience in the field or worked irregularly. Moreover, this description clearly reflects that the works by the Jesuit bricklayer were not kept anonymous. The research of the activities of Bohdziewicz has revealed that in the 17th

century, when the number of construction in the province of Lithuanian Jesuits increased, the highly requested profession of a bricklayer was understood in a much broader sense than usual bricklaying works.